

Luftkvalitet i stadsplaneringen

En vägledning

Innehåll

Inledning.....	2
Varför är det viktigt att ta hänsyn till luftkvalitet i planeringen?	2
Vad finns det för lagar och regler som bör beaktas i planeringen?	3
Vilka är stadens förhållningssätt och mål?.....	4
Vad behöver utredas under planprocessen?	5
Hur kan luftkvaliteten beaktas i planeringen?	6

Inledning

Detta dokument är en del av miljöförvaltningens vägledning för miljö- och hälsofrågor i stadsplaneringen. Vägledningen syftar till att vara ett stöd för stadsplanerare vid detaljplaneprocesser, genom att synliggöra hur miljö- och hälsoaspekter kan beaktas tidigt i processen och därmed hur nödvändiga justeringar i slutskedet kan undvikas.

Detta dokument beskriver hur luftkvalitet kan beaktas i stadsplaneringen.

I början av dokumentet beskrivs vikten av att beakta luftkvalitet i detaljplaneringen. Sedan redovisas lagar och regler samt stadens förhållningssätt och mål kopplat till luftkvalitet som bör beaktas i planeringen. Slutligen presenteras förslag på hur luftkvalitet bör utredas i planprocessen samt förslag på hur luftkvalitet sedan kan beaktas i planeringen.

Varför är det viktigt att ta hänsyn till luftkvalitet i planeringen?

Vätrafiken är den huvudsakliga källan till luftföroreningar i Stockholm. De högsta halterna uppstår längs hårt trafikerade gator, samt i trånga gaturum där utvädringen är dålig. Partiklar (PM10) och kvävedioxid (NO₂) är de föroreningar som orsakar mest problem i Stockholm. PM10 orsakas i första hand av dubbdäcksanvändning medan NO₂ orsakas av förbränning i t.ex. bilmotorer.

- **Luftföroreningar kan vara skadliga för människors hälsa.** Luftföroreningar har både kort- och långsiktiga hälsoeffekter främst på andningsorganen och på hjärta och kärl. Luftföroreningar ökar risken för sjukdomar som astma, allergier, lunginflammation, hjärtkärlsjukdomar, lungcancer, stroke och KOL (kronisk obstruktiv lungsjukdom). Barn kan också få sämre lungfunktion om de utsätts för förhöjda halter luftföroreningar.
- **Vissa grupper i samhället är mer känsliga för luftföroreningar än andra, t.ex. barn, sjuka och äldre.** Barn är mer utsatta än vuxna, bland annat för att de andas in mer luft i förhållande till sin kroppsvikt och för att lungor och andra organ inte är färdigutvecklade. Människor som redan har sjukdomar i hjärta, kärl och lungor riskerar att bli

sjukare när de utsätts för luftföroreningar. Äldre människor löper större risk än yngre att få en hjärt- och kärlsjukdom och risken att dö i förtid av sjukdomen ökar om de utsätts för luftföroreningar.

- **Skolor, förskolor, vårdinrättningar och äldreboenden bör därför speciellt uppmärksammas i planarbetet.**

Vad finns det för lagar och regler som bör beaktas i planeringen?

För att skydda människors hälsa och miljön finns gränsvärden, så kallade miljökvalitetsnormer (MKN), som anger vilka halter av vissa luftföroreningar, som inte får överskridas i utomhusluften (5 kap miljöbalken).

- **De miljökvalitetsnormer som är aktuella i Stockholm är dygnsvärden för partiklar (PM10) och kvävedioxid (NO₂).** Dessa miljökvalitetsnormer ska beaktas vid planläggning. Miljökvalitetsnormer gäller för luften utomhus. Normerna gäller inte inomhus, i tunnlar eller på arbetsplatser.
- **Det finns också ett miljömål om Frisk luft som beslutats av Riksdagen.** Målet innebär att luften ska vara så ren att människors hälsa samt djur, växter och kulturvärden inte skadas.

Miljökvalitetsnorm och miljökvalitetsmål för partiklar (PM10) respektive kvävedioxid (NO₂) presenteras i tabellerna nedan.

Miljökvalitetsnorm och miljömål för partiklar (PM10)

Tid för medelvärde	Normvärde (µg/m ³)	Målvärde (µg/m ³)	Anmärkning
Kalenderår	40	15	Normvärdet får inte överskridas
1 dygn	50	30	Normvärdet får inte överskridas mer än 35 dygn per kalenderår

Miljö kvalitetsnorm och miljömål för kvävedioxid (NO₂)

Tid för medelvärde	Normvärde (µg/m ³)	Målvärde (µg/m ³)	Anmärkning
Kalenderår	40	20	Normvärdet får inte överskridas
1 dygn	60	-	Normvärdet får inte överskridas mer än 35 dygn per kalenderår
1 timme	90	60	Normvärdet får inte överskridas mer än 175 timmar per kalenderår

- **En ny detaljplan får inte leda till att föroreningsnivåerna ökar så att en miljö kvalitetsnorm överskrids.** Om en detaljplan inte påverkar föroreningshalterna men leder till att fler människor exponeras för föroreningsnivåer över miljö kvalitetsnormen, så regleras detta inte med lagparagraferna för miljö kvalitetsnormer. Miljö kvalitetsnormerna kan dock användas som indikator för att luften sannolikt är olämplig ur hälsosynpunkt. Det är då lämplighetsbedömning enligt 2 kap. 9 § PBL som ska göras.
- **PBL 2 kap. 10 §:** Vid planläggning och i andra ärenden enligt denna lag ska miljö kvalitetsnormerna i 5 kap. miljö balken eller i föreskrifter som har meddelats med stöd av 5 kap. miljö balken följas.

Vilka är stadens förhållningssätt och mål?

Stockholms stads miljöprogram 2020-2023

Miljöprogrammet visar stadens ambitioner inom miljöområdet. De delmål som gäller luftkvalitet presenteras nedan. Läs mer [här](#): Målbilden är att Stockholm har utvecklats till en stad där dess invånare inte utsätts för skadlig exponering av luftföroreningar.

Luften ska vara så ren att människors hälsa samt djur, växter och kulturvärden inte skadas.

Målet om ett Stockholm med frisk luft omfattar ett etappmål för programperioden:

- Minskad exponering av kvävedioxid och partiklar för stadens medborgare.

Etappmålet innebär att exponeringen för skadliga halter av kväveoxid i luften ska minska under programperioden. För att minska halterna av kvävedioxid så måste utsläppen från vägtrafiken minska ytterligare och staden har en viktig roll i att begränsa den typen av trafik som genererar utsläpp.

Stockholms läns åtgärdsprogram för kvävedioxid och partiklar

Länsstyrelsen har, tillsammans med bl.a. Stockholms stad, tagit fram ett åtgärdsprogram för att klara miljö kvalitetsnormerna i länet. Det är ett övergripande planeringsinstrument som ska ligga till grund för myndigheters och kommuners vidare överväganden och handlande vid tillämpning av de olika styrmedel som behövs för att följa miljö kvalitetsnormerna. Åtgärdsprogrammet finns [här](#):

- **Samhällsplaneringen anges ha stor betydelse för möjligheterna att långsiktigt skapa effektiva transporter för såväl människor som gods.** Genom att skapa goda förutsättningar för kollektiv-, gång- och cykeltrafik samt effektiv godshantering kan trafiken, och därigenom luftföroreningarna, minska.

Vad behöver utredas under planprocessen?

En översiktlig bedömning av om en plan berörs av höga halter av partiklar eller kvävedioxid kan göras genom att:

1. studera luftföroreningskartor
2. identifiera förändrade förutsättningar
3. om planen innehåller nya tunnelmynningar från vägar bör detta bedömas som risk för överskridande av miljö kvalitetsnorm
4. om planen medger att nya verksamheter med luftföroreningsutsläpp etablerar sig på platsen bör detta bedömas som risk för överskridande av miljö kvalitetsnorm.

Studera luftföroreningskartor

Luftföroreningskartor finns på Miljödata på Stockholms stads intranät och på Östra Sveriges luftvårdsförbunds hemsida <http://slb.nu/slbanalys/luftforeningskartor/>. I områden som markeras med rött eller orange på kartorna överskrider eller riskerar halterna överskrida miljökvalitetsnormerna. Fördjupade studier och beräkningar av luftföroreningshalter bör då göras för planen.

Identifiera förändrade förutsättningar

Om ny bebyggelse planeras intill gator med fler än cirka 3 000 fordon per dygn, eller om planen beräknas medföra sådana trafikmängder, kan luftföroreningshalterna förändras jämfört med luftvårdsförbundets kartor. Fördjupade studier bör då övervägas. Luftföroreningshalterna påverkas av bland annat trafikmängd, vägbredd, samt längd och höjd på byggnader. I smala och slutna gaturum kan luftomsättningen vara dålig och dessa gator ”tål” mycket mindre trafik än bredare och öppnare gator. Genom medveten utformning av bebyggelse kan höga halter av luftföroreningar förebyggas.

Fördjupade studier och beräkningar

Vid planläggning av områden där höga halter av luftföroreningar befaras eller konstateras kan stöd hämtas i vägledningarna från bland annat Boverket, Naturvårdsverket och länsstyrelserna, se ”Användbara underlag” sist i dokumentet. Där finns information om hur lagstiftningen ska tolkas och vad som bör utredas och redovisas i en detaljplan.

Hur kan luftkvaliteten beaktas i planeringen?

Varken miljökvalitetsnormer eller miljömål utgör någon garanti för att luftföroreningar inte orsakar hälsoeffekter. Även skillnader i föroreningshalter som är lägre än miljömålnivån spelar roll för hälsan. Sambandet mellan luftföroreningar och hälsopåverkan är linjärt, vilket innebär att ju mer föroreningar man utsätts för desto större hälsopåverkan.

- **Det bör därför alltid eftersträvas att placera känsliga objekt som t.ex. lektytor för barn, förskolor, skolor och vårdboenden på platser där luftföroreningshalterna är så låga som möjligt.** Överlag innebär det att känsliga objekt ska undvikas intill starkt trafikerade vägar och gärna placeras bakom skyddande byggnader.

Användbara underlag

- Luftguiden. Handbok 2019:1. Handbok om miljö kvalitetsnormer för utomhusluft. Naturvårdsverket, 2019.
<http://www.naturvardsverket.se/978-91-620-0182-7>
- Miljö kvalitetsnormer i fysisk planering. En orientering för handläggare. Boverket, 2006.
http://www.boverket.se/globalassets/publikationer/dokument/2005/miljokvalitetsnormer_i_fysisk_planering.pdf
- Miljö kvalitetsnormer om luft i planering och rättstillämpning. Länsstyrelserna, 2013.
<http://www.lansstyrelsen.se/stockholm/SiteCollectionDocuments/Sv/publikationer/2013/MKN-luft-tillampning-huvudrapport-KLAR-web.pdf>.
- En vägledning för detaljplanläggning med hänsyn till luftkvalitet. Länsstyrelsen i Stockholms län, 2005.
http://www.lansstyrelsen.se/stockholm/SiteCollectionDocuments/Sv/publikationer/2005/mkn_total_20050411.pdf
- Kartor och rapporter från SLB:s kartläggning av bl.a. kvävedioxid och partiklar på SLB:s hemsida: <http://slb.nu>
- Plan och bygglag (2010:900) 2 kap.
- Miljöbalken (1998:808), 5 kap. miljö kvalitetsnormer och miljö kvalitetsförvaltning
- Luftkvalitetsförordning (2010:477)
- Stockholms miljöprogram 2020 – 2023
- Åtgärdsprogram för kvävedioxid och partiklar i Stockholms län. Länsstyrelsen i Stockholms län, Rapport 2012:34.
- www.miljomal.se. Miljömålportalen för Sveriges 16 miljö kvalitetsmål och arbetet för att nå dem.